

jobbító igyekezete ezúttal is letöretik. Itt, ezen a ponton szakad félbe a mű, a látszólagos megbékélés hamis hangjaival. Egy kicsit talán váratlan és hiányérzetet keltő a befejezés, Borbála élettörténetének berekesztése.

Élettörténet? Inkább közösségek történetéről, társadalomrajzról kellene beszélnünk Beder regénye kapcsán. A hős magánélete ugyanis „a háttér hátterébe” szorul, mintegy elsorvad a közösségi történekek forgatagában. A szerző utalások segítségével építgeti a hősnő családi viszonyait. Rendszertelen szaggatottsággal hol itt, hol ott bukkan fel egy-egy részlet, s végül mindent összevetve Borbála asszony ténykedése a szakácművészet körüli praktikákban merül ki. A cselekménybonyolítás külsőleges elemeire összpontosítva az alkotó mintha átsiklott volna a főszereplőként megjelölt személy jellemének a kibontakoztatása fölött, s a lélektani motiváció sem nevezhető alaposnak.

Beder egy meglehetősen nagy terjedelmű epikai anyag feldolgozására vállalkozott, s bár feltehetnénk a kérdést, vajon száz oldal elegendő-e erre, el kell ismernünk, a cselekményszálak értő összekapcsolása olvasmányos művet eredményezett. A regényalakokról már nem mondhatunk hasonlókat, mert azok nem hitelesek és elevenek. A szerző mentségére legyen mondva, nem kis erőpróbát jelent egy tablóra való emberfigura, ha úgy tetszik, kortípus „világra hozása”. Szegfűék és Hertzék rajza valóban sikerült, s Szügyi Vidor szakaszosan visszatérő, már-már parodisztikus lényé is elégedettséggel tölthet el bennünket, Benedek tiszteletes vagy akár Csapó Sándor megformálása ellenben mintha elnagyolt, felületes lenne.

Jó lett volna nem megfélekezni a részletekről, a leírásról mint az egyénítés fontos eszközéről, s időnként az anekdota jótékony hatása is alkalmazható (például úgy, ahogy a második fejezet pincsepizódjában olvashatjuk). Az említettek hiányában nem is annyira regény, mint inkább vázlatos történelmi tabló bontakozott ki előttünk.

CSAPÓ Julianna

A FERTŐZŐ VÍRUS

Antun Šoljan: *A kikötő* (Luka). Fordította: Poór Zsigmond. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989

Antun Šoljan a háború utáni horvát prózának olyan meghatározó egyénisége, mint Danilo Kiš a szerb irodalomnak. Azok közé az írók közé tartozik, akik sajátos úton közelítettek a regénybeli eseményekhez, mondván: a dolgok megvilágításához s természetesen a hitelességhez is a „mögött”-re és nem az „adott”-ra van szükség. Šoljannak szinte minden művében az értelem és az érzelem vívja harcát.

Így van ez a hetvenes évek derekán írt – s most magyarul is olvasható regényében – *A kikötő*ben is. A regény hőse egy középkorú, nagy hivatástudattal rendelkező építész-mérnök, akinek első komoly megbízatása szülőfalujába szólítja kikötő építésére, hogy majd tengeri hajók szállíthassák a közelben talált kőolajat. A regény színtere tehát egy kis likai falucska, amelynek őslakóit egytől egyig megismerjük, de a betelepülőket, a munkásbarakkokat vagy az építkezés égnek meredő daruit már csak Slobodan Despot mérnök szemszögéből látjuk. Így is teljes a kép, tökéletesen felismerhető a világ, mert

az író láthatóvá teszi számunkra a mozgató rugókat. A mindig valahonnan jövő és ható vírusok mozgását és fertőző erejét látjuk, amelyeket, anélkül hogy ezt tudná, már Slobodan is magával hozta, egy merev főnöki utasítás vagy a nagyratörő feleség számítógátásokat sohasem mellőző útmutatásai formájában.

A mérnök nagy tervekkel és a legjobb szándékkal érkezik Murvicát kikötővárossá építeni, s nem érti rokonai, falubelije fenntartásait. Am az események gyorsan megértetik vele. „Példamutatásként” neki kell elsőnek megválnia a szülői háztól és a földtől, s lesz ezzel az építkezés első marionettje. Az ő feladata lesz az agitálás, s végül a falu szemében ő dönti házaikat, dúlja föl szőlőskertjeiket, s a bulldózerek már a temetőkapu meg a kis kápolna előtt sem állnak meg. Énje tiltakozik, lázad ez ellen, de tehetetlen, a vírus terjed, már emberéletet sem kímél. Nincs minimális áldozat, nincs megállást parancsoló határ. Érzi, hiába akarna valami mást, amikor a kikötő építése politikai kérdés, s ebben Grešo elvtárs dönt, Grešo fölött meg Cota elvtárs...

Rádöbbenése, hogy „valami mindig csak a lehetőségek világában marad, némely rész belőlünk örökké megvalósítatlan marad, s ez az üresség, a kudarc, a veszteség érzését kelti bennünk”, aminek már csak keserű folytatása, hogy az italban és a szeretőjénél keres menedéket. De ekkorra romhalmazzá tette a falut, s ő maga is ronccsá lett. Szinte fölösleges epizód, egy víz alatti áramlat ellenáll az építőknak, s hogy a nafta is lidérces álom volt csupán. Mire leállnak a sikertelen építkezéssel, a mérnök már „nem magasba törő spirálist lát, hanem egy fúrót, amely Murvica szívét zúzta szét”.

Soljan regénye egy kristályossá dermesztett történet, amely jelenünkbe tapad, de gyökereit megtalálhatnánk bárhol is ásnánk le. Jelenség, amellyel csak egy társadalomtudós tudna mit kezdeni. Viszont irodalmi értéké többek között az teszi a regényt, hogy az írói képzelet révén fölkapaszkodhatunk oda, ahová csak a fantázia tud fölropítani, s hogy közben választ kapunk azokra a lélektani kérdésekre is, amelyek hősünk összeroncsolásához vezettek. A mérnökben ugyanis a változó erővonalak szabályozhatóságában mélyen hívó embert kapunk mintaképül, aki megjárva kálváriáját végül maga kénytelen kimondani: „a legiszonyosabb, hogy nincs iszonyat”.

A rádöbbenésig vezető út állomásainak transzparensein ott vannak az egyre komorabb feliratok, miszerint „az élet mindig bizonyos törvényekből eredő jogok érvényesülése”, hogy „sok mindenre képes az ember a lelkiért”, egészen addig, amit a szerető, Vukica nyeglén úgy fogalmaz meg, hogy „szar az egész”. Mert valóban az, hiszen a család és az önámítás fertőző kórként szállt itt emberről emberre, hogy végül mindenkit megfertőzzön.

Újraolvassa a kudarcba fulladt, nagy vállalkozás regényét, amelynek alapgondolata szerint a történelem eleve megcsonkított bennünket, olyan ismerősen cseng, akárcsak tegnap hallottuk volna valamely új párt alakuló gyűlésén. Csakhogy ez a regény nem politikai pamflett, még ha benne minden ügy elsősorban „politikai szempontból kínos” is, hanem a politika árjában úszás regénye, a sodródásé, s annak a felismeréséé, hogy mire – akár hősünk is – ráeszmélünk erre, életünket nem merjük felülvizsgálni, mert az ember nem mer kutatni magában „nehogy be kelljen ismernie, minden munkája, sőt az élete is elhibázott”.